

www.dereta.rs

Fridrih Niče
IZABRANA DELA

FRIDRIH NIČE

S ONE STRANE
DOBRA I ZLA

—— 1886–1887 ——

GENEALOGIJA
MORALA

S nemačkog preveo
BOŽIDAR ZEC

Beograd
2016
DERETA

Naslov originala

Nietzsche, *Werke*, Kritische Gesamtausgabe, herausgegeben von Giorgio Colli
und Mazzino Montinari, Sechste Abteilung,
Zweiter Band, Walter de Gruyter & Co. Berlin, 1968.

S ONE STRANE DOBRA I ZLA

PRELUDIJUM ZA FILOZOFIJU BUDUĆNOSTI

Jenseits von Gut und Böse.

Vorspiel
einer
Philosophie der Zukunft.

Von

Friedrich Nietzsche.

Leipzig
Druck und Verlag von C. G. Naumann.
1886.

PREDGOVOR

Pretpostavimo da je istina – žena, šta onda? Zar nije opravdana sumnja kako su se svi filozofi – ukoliko su bili dogmatici – slabo razumevali u žene, kako su jezovita ozbiljnost i nezgrapna nametljivost – s kojom su oni dosad obično pristupali istini – bile nepodesna i nezgodna sredstva za osvajanje upravo ženskog srca? Izvesno je da se istina nije dala osvojiti; i danas – snuždena i obeshrabrena držanja – tu stoji svaka vrsta dogmatike. *Ako* ona još uopšte i stoji! Jer ima podrugljivaca koji tvrde da je ona pala, da celokupna dogmatika leži na tlu, i još više – da je celokupna dogmatika na izdisaju. Ali, ozbiljno govoreći, postoje valjani razlozi da se nadamo kako svako dogmatiziranje u filozofiji – ma koliko se ono svečano, ubedljivo i odlučno držalo – nije moglo da bude nešto drugo do samo plemenita detinjarija i početništvo; možda je veoma blizu čas kada će se opet shvatiti *ono* što je zapravo već bilo dovoljno da bi se postavio kamen temeljac za takva uzvišena i bezuslovna filozofska zdanja koja su dogmatici dosad podigli: neko narodno praznoverje što traje od pamtiveka (na primer, verovanje u dušu, koje – u vidu praznoverice povezane sa subjektom i egom – još ni danas nije prestalo da izaziva pometnju), možda nekakva igra rečima, zavođenje od strane gramatike ili presmelo uopštavanje vrlo skučenih, vrlo ličnih, vrlo ljudskih, suviše ljudskih činjenica. Filozofija dogmatikâ bila je po svoj prilici samo obećanje dato za naredne milenijume, kao što je to u još ranijim vremenima bila astrologija za čiju je službu možda utrošeno više rada, para, oštroumnosti i strpljenja no što je dosad utrošeno za ma koju stvarnu nauku; astrologiji i njenim „nadzemaljskim“ pretenzijama u Aziji i Egiptu treba da zahvalimo za veličanstveni stil u neimarstvu. Čini se kako sve velike stvari, da bi se s večitim zahtevima utisnule u ljudska srca, najpre moraju da lutaju zemljom kao čudovišne i zastrašujuće grdobe; jedna takva grdoba bila je dogmatička filozofija, na primer – vedantsko učenje u Aziji, platonizam u Evropi. Ne budimo nezahvalni prema njoj, iako se zacemento mora priznati da je dosad najgora, najdugotrajnija i najopasnija od svih zabluda bila dogmatičarska zabluda –

naime, Platonov pronalazak čistog duha i dobra po sebi. No sad kada je ta zabluda prevladana, kada Evropa – oslobođena te more – slobodno diše te u najmanju ruku može da uživa u jednom zdravijem snu, mi – što *imamo dužnost da budemo budni* – naslednici smo celokupne moći koja se razvila u borbi protiv te zablude. Govoriti o duhu i dobru kao što je to činio Platon, značilo je – doduše – istinu postaviti na glavu i poreći samu *perspektivu*, osnovni uslov čitavog života. Dabogme, možemo poput lekara zapitati: „Otkud takva boljka najlepšem izdanku starog veka – Platonu? Nije li ga ipak upropastio zli Sokrat? Zar Sokrat ipak nije bio taj što je iskvario mladež? I, nije li on zaslužio svoju kukutu?“

Ali borba protiv Platona ili – da bi se reklo razumljivije i za „narod“ – borba protiv hrišćansko-crkvenog pritiska koji traje milenijumima, jer hrišćanstvo je platonizam za „narod“, stvorila je u Evropi veličajnu napetost duha, kakva na zemlji još nije postojala; s tako zategnutim lukom mogu se gađati i najudaljeniji ciljevi. Razume se, Evropljanin je ovu napetost osećao kao bezizlazan položaj, i već se u dva maha – u velikoj tišini – pokušalo s olabavlivanjem luka: jednom uz pomoć jezuitizma, a drugi put posredstvom demokratskog prosvetiteljstva koje je putem slobode štampe i čitanja novina moglo postići da se sam duh ne nađe više tako lako u „nevolji“! (Nemci su pronašli barut – svaka čast! Ali oni su opet izmirili račun: pronašli su štampu). No mi što nismo ni jezuiti ni demokrati niti smo čak dovoljno Nemci, mi *dobri Evropljani* i slobodni, *veoma* slobodni duhovi – mi još osećamo nju, čitavu nevolju duha i svu napetost njegova luka! A možda i strelu, zadatak i – ko zna? – *cilj*...

Sils-Marija,

Gornji Engadin, juna 1885.

PRVO POGLAVLJE

O PREDRASUDAMA FILOZOFA

1

Volja za istinu, volja koja će nas još navesti na poneki smeli čin, ona čuvena istinitost o kojoj su dosad svi filozofi s poštovanjem govorili – kakva pitanja je ta volja za istinu već postavila pred nas! Koja čudna, huda i sporna pitanja! To je već duga povest – a ipak se čini kao da je tek počela. Zar je čudno što najzad postajemo nepoverljivi, što gubimo strpljenje i nestrpljivo se okrećemo, što od te sfinge takođe učimo da postavljamo pitanja? *Ko* je zapravo taj što nam tu postavlja pitanja? *Šta* u nama zapravo hoće „istinu“?

Zaista smo dugo zastajkiivali pred pitanjem o uzroku te volje, sve dok – napokon – nismo potpuno stali pred još suštinskim pitanjem. Postavili smo pitanje o *vrednosti* te volje. Pretpostavljamo da hoćemo istinu, no *zašto ne bismo radije* hteli neistinu? I neizvesnost? I neznanje?

Problem vrednosti istine stupio je pred nas – ili smo mi bili ti što smo stupili pred taj problem? Ko je od nas ovde Edip? Ko sfinga? Čini se da je to sastanak pitanja i znaka pitanja.

I da li biste poverovali da nam se čini kako taj problem još nikad do sada nije postavljan, kako smo mi ti što ga prvi put vidimo, svojim očima obuhvatamo i *odvažujemo se* da ga postavimo? Jer, reč je o smelom poduhvatu, a možda smeliji i ne postoji.

2

„Kako bi nešto *moglo* nastati iz svoje suprotnosti? Na primer, istina iz zablude? Ili – volja za istinu iz volje za obmanu? Ili – nesebični postupci iz koristoljublja? Ili – mudračev čist i ozarujući pogled iz pohotljivosti? Takvo je nastajanje nemoguće; ko o tome sanja, budala je, čak i nešto još gore; najvrednije stvari mo-

raju imati drugačije, *sopstveno* počelo, jer se one ne mogu izvesti iz ovog prolaznog, zavodljivog, obmanjujućeg i tričavog sveta, iz ovog zamešateljstva ludosti i lakomosti! Štaviše, u krilu bića, u onom neprolaznom, u skrivenom bogu, u „stvari po sebi“ – *tu* se mora nalaziti njihov osnov, a ne na nekom drugom mestu!”

Ovakav način suđenja čini tipičnu predrasudu po kojoj se mogu prepoznati metafizičari svih vremena; ta vrsta vrednovanja nalazi se u pozadini svih njihovih logičkih postupaka; polazeći od te svoje „vere“, oni se trude oko svog „znanja“, oko nečeg što se na kraju – naravno – krsti kao „istina“. Osnovno verovanje metafizičara jeste *verovanje u suprotne vrednosti*. Ni opreznima među njima nije na um palo da posumnjaju već tu na pragu, gde je to ipak bilo najneophodnije, čak i kada su se hvalili onim „*de omnibus dubitandum*“¹. Jer, može se sumnjati, prvo, da li uopšte postoje suprotnosti, i drugo – nisu li možda ona narodska vrednovanja i suprotne vrednosti, na koje su metafizičari utisnuli svoj pečat, samo prednjoplanska procenjivanja, samo privremene perspektive, a uz to možda i neka skrivena perspektiva, možda odozdo nagore, takoreći žablje perspektive, da se poslužimo izrazom koji je slikarima dobro znan? Uz svaku vrednost koja može da pripada istini, istinitom, nesebičnom – bilo bi moguće da se prividu, volji za obmanu, koristoljublju i lakomosti pripiše jedna za život viša i načelnija vrednost. Čak bi još bilo moguće da se *ono* što čini vrednost dobrih i uvažavanih stvari sastoji upravo u tome da je – na varljiv način – srodno, povezano, zapetljano, možda čak i suštinski jednako sa rdavim, i prividno protivrečnim stvarima. Možda!

Ali ko je voljan da se brine o tom opasnom „možda“! Za to se mora sačekati dolazak nove vrste filozofa, takvih koji imaju drugačiji i suprotan ukus i naklonost od filozofa koje smo dosad poznavali; mora se sačekati dolazak filozofa tog „možda“, opasnog u svakom pogledu.

I sasvim ozbiljno govoreći: ja vidim gde dolaze takvi novi filozofi.

3

Pošto sam dovoljno dugo motrio na filozofe i čitao ono između njihovih redova, velim sebi: najveći deo svesnog mišljenja još se mora svrstavati među instinktivne delatnosti, pa čak i filozofsko mišljenje; tu moramo da promenimo shvatanje, kao što smo ga promenili u pogledu nasleđivanja i „onog što je urađeno“. Kao što se čin rođenja u celokupnom procesu i razvoju nasleđivanja ne uzima u obzir, tako i „svest“ ni u kom presudnom smislu nije *suprotnost* instinktivnom: najveći deo svesnog mišljenja nekog filozofa potajno vode i usmeravaju određenim putevima njegovi instinkti. I iza celokupne logike i

¹ U sve treba sumnjati. – *Prim. prev.*

njene prividne samostalnosti u kretanju stoje vrednovanja ili – jasnije rečeno – fiziološki zahtevi za održanje određene vrste života. Na primer, da je određeno vrednije od neodređenog, da je privid manje vredan od „istine“ – takva procenjivanja, uz svu svoju regulativnu važnost za *nas*, mogu ipak da budu samo prednjoplanska procenjivanja, određena vrsta *niaiserie*² koja može biti neophodna upravo za održanje bića kakva smo mi. Pod pretpostavkom, naima, da baš čovek nije „mera stvari“...

4

Lažnost nekog suda nije nužno i naš prigovor tome sudu; u tom pogledu možda naš novi jezik zvuči najčudnije. Pitanje je u kojoj meri sud potpomaže i održava život, koliko održava i možda čak odgaja vrstu; načelno, mi smo skloni da tvrdimo kako su nam najlažniji sudovi (kojima pripadaju sintetički sudovi *a priori*) i najpotrebniji, kako čovek ne bi bio kadar da živi bez usvajanja logičkih fikcija, bez merenja stvarnosti prema čisto izmišljenom svetu bezuslovnog i samoidentičnog, bez stalnog krivotvorenja sveta uz pomoć broja, kako bi odricanje od lažnih sudova značilo odricanje od života i poricanje života. Neistinitost priznati kao uslov života – to jamačno znači, na jedan opasan način, pružati otpor uobičajenim osećanjima za vrednost; a filozofija koja se usuđuje da to čini, samu sebe već postavlja s one strane dobra i zla.

5

Razlog što se na sve filozofe gleda upola s nepoverenjem a upola s porugom ne počiva na činjenici da se stalno iznova otkriva (koliko su oni nevini, kako često i olako prave greške i skreću s puta – ukratko, da se otkrivaju njihove detinjarije i bezazlenosti, već počiva na činjenici da oni nisu dovoljno poštenjaci u svom poslu, čak i kada svi skupa nadižu golemu i vrlo buku čim se problem istinitosti makar i izdaleka dotakne. Svi se oni prave kao da su svoja istinska mišljenja otkrili i došli do njih posredstvom samorazvoja hladne, čiste, božanski spokojne dijalektike (za razliku od mističara svakog soja, koji su pošteniji i nedotupavniji, te govore o „inspiraciji“), dok – u osnovi uzev – naknadno nađenim razlozima brane pretpostavku, pomisao, čak neku vrstu „nadahnuća“ – najčešće želju srca koja je prečišćena i učinjena apstraktnom. Svi su oni advokati koji ne žele da se tako zovu, i to mahom čak prevejani zagovornici svojih predrasuda koje oni krste „istinama“, te su *vrlo* daleko od toga da imaju hrabrost savesti koja upravo tu činjenicu priznaje sebi; vrlo su daleko od do-

² Prostota, glupost, nedotupavnost. – *Prim. prev.*

brog ukusa hrabrosti koja omogućuje da se shvati i to da li treba upozoriti neprijatelja ili prijatelja, da li se – iz razuzdanosti – treba rugati i njoj samoj. Koliko kruto toliko i smerno tartifstvo starog Kanta, kojim nas on mami na dijalektičke skrivene puteve koji vode njegovom „kategoričkom imperativu“, koji nas, u stvari, zavode – taj prizor nagoni na smeh nas, probirače, koji nalaze nemalo zadovoljstvo u revnosnom motrenju suptilnih smicalica starih moralista i propovednika morala. Ili čak onaj hokus-pokus u matematičkoj formi kojom je Spinoza, kao oklopom, svoju filozofiju – najposle, „ljubav prema *svojoj* mudrosti“, da iznesemo tu reč pravo i pošteno – zaodenuo i maskirao, da bi u samom početku ulio strah u dušu napadača koji bi se usudio da baci pogled na nesavladljivu devicu i Atinu Paladu: koliko lične bojažljivosti i ranjivosti odaje ta maskarada bolesnog pustinjaka!

6

Malo-pomalo postajalo mi je jasno ono što je svaka velika filozofija dosad bila: naime, da je bila samoispovest njenog tvorca i neka vrsta nehotičnih i neprimetnih uspomena; isto tako, postalo mi je jasno da su moralne (ili nemoralne) namere u svakoj filozofiji činile istinsku klicu života iz koje je svaki put izrastala čitava biljka. Zaista, ako želimo da objasnimo na koji su se način zapravo ostvarivale i najnerazumljivije metafizičke tvrdnje nekog filozofa, dobro je (i mudro) uvek prvo zapitati: na kakav moral sve to (ili *on*) smeru? Prema tome, ne verujem da je „nagon za saznanjem“ otac filozofije, već sam ubeđen da se neki drugi nagon – ovde kao i na drugom mestu – služi saznanjem (i pogrešnim shvatanjem!) kao pukim oruđem. Ali ko osnovne čovekove nagone meri po tome koliko su oni – kao *nadahnjujući* duhovi (ili demoni i vilenjaci) – baš tu mogli da vode svoju igru, otkriće da su se svi oni već jednom bavili filozofijom i da je svaki ponaosob previše želeo da upravo *sebe* prikaže kao krajnju svrhu postojanja i kao legitimnog *gospodara* svih ostalih nagona. Jer svaki je *nagon* vlastohlepan, te kao *takav* pokušava da filozofira.

Dabogme, među naučnicima što su zbilja ljudi od nauke, stvari mogu da budu drugačije – ili „bolje“, ako hoćete; tu stvarno može da postoji nešto poput kakvog nagona za saznanjem, nekakav neugledni i nezavisni satni mehanizam koji – jednom dobro navijen – živahno radi *bez* suštinskog učestvovanja svih ostalih naučnikovih nagona. Stoga istinska naučnikova „interesovanja“ obično leže na nekom drugom mestu; on se, recimo, zanima za porodicu ili sticanje para ili politiku; zaista je gotovo bez značaja da li se njegova neugledna naprava postavlja na ovo ili ono mesto u nauci, i da li od mladog radnika „koji mnogo obećava“, postaje dobar filolog ili stručnjak za gljive ili hemičar: nje-

ga ne *obeležava* činjenica da postaje ovo ili ono. Međutim, u filozofu ne postoji ama baš ništa što je bezlično; a naročito njegov moral pruža nedvosmisleno i presudno svedočanstvo o tome *ko je on*, to jest u kakvom su vrednosnom poretku najunutrašnjiji nagoni njegove prirode postavljeni jedan spram drugog.

7

Koliko su filozofi kadri da budu zli! Ne znam ništa otrovnije od šale koju je sebi dozvolio Epikur a koja se odnosi na Platona i platonovce: nazvao ih je *Dionysiokolakes*-ima. To doslovno i prvenstveno znači „Dionizijeve udvorice“, drugim rečima – tiraninov prtljag i čankolizi; ali uza sve to želi se reći: „Sve su to *glumci* koji u sebi nemaju ničeg pravog“ (jer je reč *Dionysokolax* bila popularni naziv za glumca). A taj drugi sloj značenja zapravo je pakost koju je Epikur upravio prema Platonu; njemu je dodijao veličanstveni manir, dozlogrdila mizanscena u koju se Platon skupa sa svojim učenicima razumevao, no u koju se nije razumevao Epikur, stari učitelj sa Samosa, koji je – sedevši skriven u svom malom vrtu u Atini – napisao tri stotine knjiga, ko zna? možda iz slavljublja i gneva prema Platonu?

Bilo je potrebno da mine sto godina dok je Grčka dokučila ko je taj bog vrta, Epikur, bio. Da li je dokučila?

8

U svakoj filozofiji postoji jedna tačka kad filozofovo „ubeđenje“ stupa na scenu – ili da upotrebimo jezik stare misterije:

*adventavit asinus
pulcher et fortissimus.*³

9

„U skladu s prirodom“ hoćete da *živite*? O, vi plemeniti stoici, kako su to prevarne reči! Zamislite biće poput prirode: beskrajno rasipno i ravnodušno, lišeno namera i obzira, milosrđa i pravednosti, u isti mah i plodno i pusto i nepouzđano, zamislite samu ravnodušnost kao moć – kako *biste mogli* živeti u skladu s tom ravnodušnošću? Življenje – nije li to htenje da se bude nešto drugo no što je ova priroda? Zar življenje nije ocenjivanje, davanje prvenstva, postajanje nepravednim i ograničenim, htenje da se bude drugačiji? A pretpostavimo da vaš zahtev „živeti u skladu s prirodom“, u osnovi uzev, znači isto

³ Stigao je magarac, lep i najjunacniji – *Prim. prev.*

što i „živeti u skladu sa životom” – kako *niste* kadri da to činite? Zašto praviti načelo od onoga što ste i vi sami i što morate biti?

Zacelo, stvar je posve drugačija: zanosno tvrdeći da kanon svog zakona iščitavate iz prirode, vi hoćete da učinite nešto suprotno, vi čudesni glumci i samoprevaranti! Vaš ponos hoće da prirodi – čak prirodi – nametne vaš moral i ideal, i da ih u njoj otelotvori; zahtevate da ona bude priroda „u skladu sa stoom“, i želite da celokupno postojanje egzistira samo po vašoj sopstvenoj slici – kao neizmerno i večito uznošenje i uopštavanje stoicizma! Sa svom svojom ljubavlju (prema istini vi ste sebe nagonili da prirodu tako dugo, istrajno i hipnotički kruto gledate na *pogrešan* način, naime – stoički, da više niste kadri da nju i drugačije gledate. Najzad, nekakva neizmerna nadmenost još vam uliva ludačku nadu da se, *pošto* znate kako sebe da tiranišete – stoicizam je samotiranija – i priroda može tiranisati: jer, nije li stoik *deo* prirode?... Ali ovo je stara povest; ono što se tada dogodilo sa stoicima događa je još i danas, čim neka filozofija počne da veruje u samu sebe. Ona vazda stvara svet po svojoj slici; drugačije i ne može. Filozofija je sâm taj tiranišući nagon, najduhovnija volja za moć, za „stvaranje sveta“, za *causa*-u *prima*-u⁴.

10

Revnost i suptilnost, mogao bih čak reći: lukavost, kojima se danas svuda u Evropi pritešnjuje problem „stvarnog i prividnog sveta“, nagone na razmišljanje i osluškivanje; a ko tu u pozadini čuje samo „volju za istinu“ i ništa više, jamačno da nema najoštriji sluh. U pojedinačnim i retkim slučajevima može zbilja pri rešavanju onog problema učestvovati takva volja za istinu, nekakva preterana i pustolovna hrabrost, metafizičareva ambicija da održi beznadežan položaj, znači – takva volja za istinu, koja napokon pregršt „izvesnosti“ još uvek pretpostavlja kolima punim lepih mogućnosti; čak mogu da postoje i puritanski fanatoci savesti koji radije ležu na izvesno ništa no na neizvesno nešto – i umiru. Ali to je nihilizam i znak očajne, smrtno umorne duše, ma koliko gestovi takve vrline izgledali odvažno. Međutim, čini se da je drugačije sa snažnijim i životnijim misliocima koji još osećaju žeđ za životom. Kad oni zauzimaju stav *protiv* privida i gotovo nadmeno izgovaraju reč „perspektivno“, kad na verovatnost svog vlastitog tela polažu otprilike toliko malo koliko i na verovatnost očigleda koji kaže: „Zemlja miruje“, i tako – naizgled dobro raspoloženi – ispuštaju iz ruku svoj najsigurniji posed (jer u šta sada čovek veruje čvršće no što veruje u svoje telo?) – ko zna, ne žele li oni, u osnovi uzev, povratiti nešto što se negda još *sigurnije* pose-

⁴ Prvi uzrok. – *Prim. prev.*

dovalo, nešto od starog imanja davnašnje vere, možda „besmrtnu dušu“, možda „staroga Boga“, ukratko – ideje uz čiju se pomoć moglo živeti bolje, naime – snažnije i veselije, no što se živi uz pomoć „modernih ideja“? U tom stavu ogleda se *nepoverenje* prema tim modernim idejama, neverovanje u sve ono što je juče i danas sagrađeno; to je možda blaga mešavina prezasićenosti i prezira, nemoćna da više izdrži *bric-a-brac*⁵ pojmova najrazličitijeg porekla, *bric-a-brac* u čijem se vidu danas na tržištu nudi takozvani pozitivizam; to je odvratnost izbirljivijeg ukusa pred vašarskim šarenilom i skrpljenošću svih tih filozofastera stvarnosti na kojima nema ničeg novog i pravog sem ovog šarenila. U tome – kako mi se čini – treba da se složimo s tim nepoverljivim antirealistima i današnjim mikroskopičarima saznanja: njihov instinkt koji ih izgoni iz *moderne* stvarnosti, jeste neopovrgnut; šta nas se tiču njihovi povratni i skriveni putevi! Suštinsko u njima *nije* to što oni hoće „natrag“, već to što hoće da *odu*. Nešto *više* snage, poletnosti, hrabrosti i umetništva, pa će oni poželeti da se *uzdignu* a ne da se vrate!

11

Izgleda mi da se danas svuda čine napori da se odvrti pogled od istinskog uticaja koji je Kant izvršio na nemačku filozofiju i da se mudro pređe naročito preko vrednosti koju je on priznavao samom sebi. Kant je, pre svega, bio ponosan na svoju tabelu kategorija; držeći je u rukama, govorio je: „Ovo je nešto najteže što se ikad moglo preduzeti u ime metafizike.“

Neka se shvati samo to „moglo!“ Kant je bio ponosan što je u čoveku *otkrio* novu sposobnost, sposobnost za sintetičke sudove *a priori*. Pretpostavimo da se on u tome prevario; pa ipak su se razvoj i brzi procvat nemačke filozofije oslanjali na njegov ponos i na nadmetanje mlađeg naraštaja u otkrivanju, gde je god to bilo moguće, nečeg još ponosnijeg i – u svakom slučaju – te „nove sposobnosti“!

No počnimo da razmišljamo; krajnje je vreme da to učinimo. „Kako su *moćni* sintetički sudovi *a priori*?“ – pitao se Kant; i šta je on zapravo odgovorio? Oni su moćni „na osnovu jedne sposobnosti“; ali, nažalost, odgovor nije dat sa ove četiri reči, već tako detaljno, dostojanstveno i sa takvim razmetanjem nemačkim smislom za dubinu i zapetljavanje da se prečula vesela *niaiserie allemande*⁶ koja se krila u takvom odgovoru. Ljudi su bili čak van sebe zbog te nove sposobnosti, i likovanje je dostiglo vrhunac kad je Kant u čoveku otkrio i moralnu sposobnost, jer su u to vreme Nemci još bili moralni i posve neskloni real-politici.

⁵ Starež, starudija; tričarije. – *Prim. prev.*

⁶ Nemačka nedotupavnost. – *Prim. prev.*

Stigao je medeni mesec nemačke filozofije; svi mlađi teolozi Tbingenske bogoslovije smesta su pošli u šikaru tražeći „spособnost“. I šta sve nisu našli – u onom nevinom, izdašnom i još mladalačkom dobu nemačkog duha, dobu kada je romantizam – zla vila – duvao u frulu i pevao, kada se još nije umela povući razlika između „naći“ i „izmisлити“! Pre svega, sposobnost za „natčulno“ koju je Šeling nazvao intelektualnom intuicijom, i tako izašao u susret najiskrenijim, žarkim željama svojih Nemaca koje su – u osnovi uzev – bile blagočastive. Tom celokupnom neobuzdanom i zanesenjačkom pokretu, koji je zbilja bio mladalački, ne može se – ma koliko se on odvažno zaodevao u sede i staračke pojmove – počiniti veća nepravda nego kada se on uzima ozbiljno ili čak, recimo, tretira s moralnom indignacijom. Dosta, ostarilo se, i san je iščezao. Došlo je vreme kad su ljudi počeli da trljaju čela, i danas ih još trljaju. Ljudi su sanjali, pre svih – stari Kant. „Na osnovu jedne sposobnosti“, rekao je on, ili barem mislio. No, zar je to – odgovor? Objašnjenje? Ili, nije li to, štaviše, samo ponavljanje pitanja? Kako opijum izaziva san? „Na osnovu jedne sposobnosti“, naime – izaziva ga *virtus dormitiva*, odgovara lekar kod Molijera,

*quia est in eo virtus dormitiva,
cujus est natura sensus assoupire*⁷.

No takvi odgovori pripadaju komediji, i krajnje je vreme da se Kantovo pitanje: „Kako su mogućni sintetički sudovi *a priori*?“ zameni drugim pitanjem: „Zašto je verovanje u takve sudove *nužno*?“ – naime, da se shvati kako se – u svrhu održanja bića naše vrste – mora *verovati* da su takvi sudovi istiniti; zato oni, naravno, i mogu da budu *pogrešni* sudovi! Ili, rečeno razgovetnije i grublje: sintetički sudovi *a priori* ne bi trebalo uopšte „da budu mogućni“; mi nemamo nikakva prava na njih; u našim ustima oni nisu ništa drugo do lažni sudovi. Doduše, samo je verovanje u njihovu istinitost neophodno, i to kao prednjoplan-sko verovanje i očiglednost koja spada u perspektivnu optiku života.

Najzad, da bi se prizvao u sećanje ogroman uticaj „nemačke filozofije“ – nadam se da razumete njeno pravo na znake navoda – uticaj koji je ona izvršila u čitavoj Evropi, neka se ne sumnja da je u tome udela imala izvesna *virtus dormitiva*: među plemenitim besposličarima, ljudima punim vrlina, mističarima, umetnicima, tročetrvtinskim hrišćanima i političkim opskurantima svih nacija razbuktało se ushićenje što je – zahvaljujući nemačkoj filozofiji –

⁷ „Jer on sadrži uspavljujuću moć koja po prirodi uspavljuje čula.“ Upor. Molijer, Uobraženi bolesnik. – *Prim. prev.*

pronađen protivotrov za još premoćan senzualizam koji se iz prošlog prelio u ovo stoleće, ukratko – *sensus assoupire...*

12

Što se tiče materijalističkog atomizma, to je teorija koja spada u najpotpunije opovrgnute teorije što postoje; možda danas u Evropi niko od učenog sveta nije više tako neuk da toj teoriji – sem pogodnosti za domaću upotrebu (naime, za sažimanje sredstava izražavanja) – pridoda još koje ozbiljno značenje, zahvaljujući prvenstveno Poljaku Boškoviću* koji je skupa s Poljakom Kopernikom bio dosad najveći i najuspešniji protivnik očiglednosti. Naime, dok nas je Kopernik nagovorio da – uprkos svim čulima – verujemo kako zemlja *ne* stoji čvrsto, Bošković nas je učio da se pod zakletvom odrekemo verovanja u poslednji deo zemlje, koji „čvrsto stajase“, verovanja u „tvar“, u „materiju“, u zemaljski ostatak, u partikulu-atom: to je najveća pobjeda nad čulima, što je dosad postignuta na zemlji.

Međutim, mora se još dalje ići, pa – baš kao i onoj čuvenijoj „potrebi za metafizikom“ – objaviti bespoštedni rat do istrebljenja i „potrebi za atomizmom“, koja još uvek vodi opasan zagroban život na područjima o kojima se pojma nema; takođe se, pre svega, moraju smrsiti konci onom drugačijem i kobnijem atomizmu koji je hrišćanstvo najbolje i najduže propovedalo – *atomizmu duša*. Neka nam je dopušteno da tim izrazom označimo verovanje koje dušu uzima kao mesto neuništivo, večno, nedeljivo, kao monadu, kao atom: ovo verovanje treba izgnati iz nauke! Među nama rečeno, posve je nepotrebno otarasiti se pri tom i same „duše“ i odreći se jedne od najstarijih i najdosojanstvenijih hipoteza, a što se često događa neumešnim naturalistima koji jedva da dodirnu „dušu“ a da je odmah i ne izgube. Ali put je otvoren za nove verzije i pročišćavanja hipoteze o duši; i pojmovi kao „smrtna duša“, „duša kao subjektna mnogolikost“, „duša kao društvena struktura nagona i afekata“ žele da ubuduće imaju pravo građanstva u nauci. Pripremajući kraj praznoverju koje je dosad gotovo tropski obilno bujalo oko predstave o duši, *novi* psiholog je, naravno, samog sebe – tako reći – gurnuo u novu pustinju i novo nepoverenje; može biti da je starijim psiholozima bilo lakše i ugodnije; konačno, taj novi psiholog primećuje da je upravo time sebe osudio i na *izmišljanje* – i, ko zna? možda na *pronalaženje*.

⁷ Ruđer Bošković (1711–1787) nije, kako tvrdi Niče, Poljak, već je Dalmatinac (rođen u Dubrovniku). Niče je u Bazelu čitao Boškovićevo delo *Theoria psilosophiae naturalis redacta ad unicam legem virium in natura existentium* (Teorija prirodne filozofije svedena na jedini zakon sila koje postoje u prirodi), 1758. – Prim. prev.

13

Fiziolozi bi trebalo da razmisle pre no što kažu da je nagon za samoodržanjem osnovni nagon organskog bića. Nešto živo teži, pre svega, da *ispolji* svoju snagu – sâm život je volja za moć; samo održanje je samo jedna od posrednih i najčešćih *posledica* toga.

Ukratko: tu kao i na svakom drugom mestu, čuvajmo se *izlišnih* teleoloških načela – jedno od tih načela jeste nagon za samoodržavanjem (za ovaj nagon treba da zahvalimo Spinozinoj nedoslednosti). Jer takav metod, koji suštinski mora da počiva na štedljivom korišćenju načela, to neizostavno zahteva.

14

Možda upravo postaje jasno petorici-šestorici duhova da je fizika takođe samo tumačenje i podešavanje sveta (prema nama! ako tako mogu reći), a da *nije* objašnjavanje sveta; ali, ukoliko se oslanja na verovanje u čula, fizika važi kao nešto više i, što silnije vreme mine, moraće da važi kao nešto još više – naime, da važi kao objašnjenje sveta. Oči i prsti govore njoj u prilog, očiglednost i opipljivost takođe joj govore u prilog: to na doba, u kojem vlada plebejski ukus, deluje očaravajuće, uverljivo, *ubedljivo*, te ono čak instinktivno sledi senzualistički kanon istine, večito svojstven narodu. Šta je jasno, šta je „objašnjeno“? Najpre ono što se može videti i opipati – svaki problem se mora goniti do te tačke. Međutim, draž platonovskog načina mišljenja, načina koji je bio *aristokratski*, sastojala se upravo u *protivljenju* čulnoj izvesnosti; taj otpor pružali su možda ljudi koji su čak imali snažnija i neskromnija čula negoli naši savremenici, ali koji su umeli da uzvišeniji trijumf nađu u tome što će ostati gospodari svojih čula – i to pomoću blede, hladne, sive pojmovne mreže koju su bacali preko gungule čulâ – svetine čulâ, kako bi rekao Platon. U tom prevladavanju i tumačenju sveta na Platonov način postojalo je *zadovoljstvo* drugačije od onog koje nam nude današnji fizičari, uključujući darviniste i antiteleologe među fiziolozima s njihovim načelom „najmanje moguće sile“ i najveće moguće gluposti. „Gde čovek nema više šta da vidi niti da se za šta maši, tu on – takođe – nema više šta da traži“ – to je, dabogme, imperativ drugačiji od Platonovog, no koji ipak može da bude pravi imperativ za durašan, radan soj mašinista i mostograditelja budućnosti, koji treba da svršavaju samo *grube* poslove.

15

Da bi se mirne savesti bavio fiziologijom, čovek se mora držati činjenice da čulni organi *nisu* pojave u smislu idealističke filozofije: kao takvi, oni ne

bi mogli da budu nikakvi uzroci! Prema tome, senzualizam barem kao regulativna hipoteza, da se ne kaže – kao heuristički princip.

Kako to? Pa i drugi kažu da je spoljašnji svet delo naših organa? No u tom bi slučaju naše telo, kao deo ovog spoljašnjeg sveta, bilo delo naših organa! Čak bi i sami naši organi bili delo naših organa! To je, čini mi se, jedna potpuna *reductio ad absurdum*, pod pretpostavkom da je pojam *causae sui* nešto skroz apsurdno. Prema tome, spoljašnji svet *nije* delo naših organa?

16

Još uvek ima bezazlenih samoposmatrača što veruju da postoje „neposredne izvesnosti“, na primer: „ja mislim“, ili ona Šopenhauerova praznoverica, „ja hoću“, kao da tu saznanje može svoj predmet obuhvatiti čisto i ogoľjeno – kao „stvar po sebi“, bez krivotvorenja od strane subjekta ili objekta. Ali da je „neposredna izvesnost“, isto kao „apsolutno saznanje“ i „stvar po sebi“, *contradictio in adjecto* – ponoviću stotinu puta; mi, konačno, treba da raskrstimo sa zavodljivošću reči! Neka svet misli da saznanje znači potpuno poznavanje stvari; filozof mora sebi reći: kad razložim proces koji je izražen u rečenici: „ja mislim“, dobiću niz smelih tvrdnji koje bi bilo teško, možda nemoguće, obrazložiti; na primer, da sam *ja* taj što misli, da uopšte mora postojati nešto što misli, da je mišljenje delatnost i radnja od strane bića koje se zamišlja kao uzrok, da postoji nekakav „ego“, konačno, da je već utvrđeno šta se označava mišljenjem – da ja *znam* šta je mišljenje. Jer, ako ne bih već posedovao takvo znanje, na osnovu čega bih mogao odrediti da li je ono, što se upravo dešava „htenje“ ili možda „osećanje“? Ukratko, tvrdnja: „ja mislim“, pretpostavlja da ja svoje trenutno stanje *upoređujem* sa svojim ostalim stanjima koja poznajem, da bih na taj način odredio šta je ono; zbog te povratne veze s drugim „znanjem“, trenutno stanje svakako nije za mene neposredna „izvesnost“.

Umesto „neposredne izvesnosti“, u koju svet može u datom slučaju verovati, filozof dobija niz metafizičkih pitanja, istinski teških i dubokoumnih, koja glase: „Otkud mi pojam mišljenja? Zašto verujem u uzrok i posledicu? Šta mi daje pravo da govorim o egu, pa čak o egu kao uzroku i, najposle, o egu kao uzroku neke misli?“ Ko se drzne da odmah na ta metafizička pitanja odgovori pozivajući se na jednu vrstu *intuitivnog* poimanja, kao što postupao onaj koji kaže: „Ja mislim, i znam da je to – u najmanju ruku – istinito, stvarno i izvesno“ – taj će kod današnjeg filozofa zateći spreman osmeh i dva znaka pitanja. „Gospodine“, možda će mu filozof dati na znanje, „nemoguće je da se ne varate; ali zašto insistirati na istini?“

17

Što se tiče praznoverja svojstvenog logičarima: nikad neću sustati u stalnom podvlačenju male no jezgrovite činjenice koju ti praznoverni duhovi nerado priznaju – naime, činjenice da misao dolazi kad „ona“ hoće, a ne kad „ja“ hoću, tako da je *krivotvorenje* činjeničnog stanja ako se kaže: subjekt „ja“ jeste uslov predikata „mislim“. Misli se (*Es denkt*)⁸: ali da je to *es* upravo ono staro i čuveno „ja“, samo je – blago rečeno – pretpostavka ili tvrdnja, a nikako nije „neposredna izvesnost“. Najposle, već tim „misli se“ učinjeno je premnogo: već to *es* sadrži *tumačenje* procesa i ne pripada samom procesu, čovek ovde zaključuje po gramatičkim pravilima: „Mišljenje je delatnost; svaka delatnost ima svog nosioca; prema tome...” Otrprilike po istoj shemi je stariji atomizam, pored delujuće „sile“, tražio i onaj grumenčić materije u kojem se ta sila nalazi i iz kojeg ona deluje – atom. No stroži umovi najzad su naučili da izlaze na kraj bez tog „zemaljskog ostatka“, a možda ćemo se jednog dana – uključujući takođe logičare – još i navići da izlazimo na kraj bez onog *ma-log es* (u koje se pretvorilo pošteno, staro ego).

18

Izvesno je da ne baš najmanja draž neke teorije leži u njenoj opovrgljivosti: upravo svojom opovrgljivošću, ona privlači pronicljive duhove. Čini se da stotinu puta opovrgavana teorija „slobodne volje“ treba da za svoje dalje postojanje zahvali samo još toj draži; stalno se pojavljuje neko ko se oseća dovoljno snažnim da je opovrgne.

19

Filozofi uobičajaju da govore o volji kao da je ona najpoznatija stvar na svetu; zacemento, Šopenhauer je dao na znanje da nam je zapravo samo volja poznata, skroz poznata – bez ikakvog oduzimanja i dodavanja. No jednako mi se čini da je Šopenhauer i u tom slučaju jedino uradio ono što filozofi obično i rade: preuzeo je staru *narodsku predrasudu* i nju preuveličao. Izgleda mi da je htenje, pre svega, nešto *složeno*, nešto što je – samo kao reč – jedinica, a upravo u toj jednoj reči krije se narodska predrasuda koja je uvek nadvladavala nedovoljna opreznost filozofa. Budimo, dakle, jednom

⁸ Kad su vršilac glagolske radnje ili prouzrokovac glagolskog zbivanja ili stanja nepoznati ili neodređeni, naš jezik nema oznake za njih, te rečenica ostaje bez subjekta. Međutim, nemački jezik u ovakvim slučajevima označava subjekt neodređenom zamenicom *es*. Ova zamenica nema značenja; ona je čisto gramatička forma, gramatičko zadovoljenje potrebe nemačke rečenice da ima subjekt, makar i formalan. Ovakav je subjekt u nemačkoj rečenici neophodan. – *Prim. prev.*

oprezniji, budimo „nefilozofični“ pa kažimo: u svakom htenju nalazi se, prvo, mnoštvo osećanja, naime – osećanje stanja koje *napuštamo*, osećanje stanja kojem *težimo*, naša osećanja samog tog „napuštanja“ i „teženja“, zatim propratno osećanje u mišićima, koje – čak i da ne pokrećemo „ruke i udove“ – posredstvom neke vrste navike započinje svoju igru, čim „hoćemo“ nešto. Znači, kao što se čuvstvovanje, i to u svojim mnogobrojnim vidovima, mora priznati sastavnim delom volje, tako u njen sklop ulazi, drugo, još i mišljenje: u svakom voljnom aktu postoji misao koja zapoveda; i, naravno, ne treba da verujemo kako je moguće tu misao odvojiti od „htenja“, kao da bi u tom slučaju još nešto i preostalo od volje! Treće, volja nije samo skupina čuvstvovanja i mišljenja, već je, pre svega, *afekt*, i to afekt zapovedanja. Ono, što se naziva „slobodom volje“, u biti je afekt premoćnosti u odnosu na onog što je prinuđen da se pokorava: „Ja sam slobodan, on’ se mora pokoravati“ – ta se svest krije u svakoj volji; isto tako, u njoj se krije napregnutost pažnje, prav pogled koji se isključivo vezuje za jedan cilj, bezuslovno vrednovanje: „Sad je potrebno ovo i ništa drugo“, unutrašnja izvesnost da poslušnost neće izostati, i sve ono što još pripada zapovednikovom položaju. Čovek koji *hoće*, u sebi zapoveda nečim što sluša ili za šta on veruje da sluša. No ne izgubimo iz vida ono što je najčudnovatije u volji, toj tako mnogostrukoj stvari, za koju narod ima samo jednu reč: kad smo sticajem prilika u isti mah zapovednici i oni-što-se-pokoravaju, te poput tih-što-se-pokoravaju poznajemo osećanja prisile, prinude, tištanja, otpora i kretanja, koja se obično pojavljuju odmah nakon voljnog akta, kad, s druge strane, posedujemo naviku da se ne osvrćemo na tu dvojnost i da sebe, što se ove dvojnosti tiče, obmanjujemo uz pomoć sintetičkog pojma „ja“ – za htenje se vezuje čitav niz pogrešnih zaključaka i, shodno tome, pogrešnih vrednovanja same volje, tako da onaj-što-hoće iskreno veruje kako je htenje *dovoljno* za akciju. Pošto se u većini slučajeva volja ostvaruje samo tamo gde je bilo razloga da se *očekuje* delovanje naređenja, dakle – da se očekuje pokornost i akcija, *privid* je sebe preveo u osećanje, kao da tu postoji *nužnost delovanja*. Ukratko, onaj-što-hoće veruje, sa znatnom ubeđenošću, da su volja i akcija jedno; on uspeh, izvođenje htenja pripisuje samoj volji, i pri tom uživa u jačanju onog osećanja moći koje se pojavljuje pri svakom uspehu. „Sloboda volje“ – to je izraz za složeno stanje zadovoljstva koje oseća lice što ostvaruje htenje, lice koje naređuje i u isti mah se poistovećuje sa izvršiocem naređenja, koje – kao takvo – uživa u trijumfu nad otporima, no koje u sebi misli da je sama njegova volja bila ta koja je prevladala otpore. Na taj način, lice koje ostvaruje htenje, svom osećanju zadovoljstva koje se

u njemu kao zapovedniku javlja pridodaje osećanje zadovoljstva uspeh iz-
 vrsnih oruđa, uslužnih „pod-volja“ ili pod-duša – zacelo, naše telo je samo
 društveni sklop sastavljen od mnogih duša. *L'effet c'est moi*⁹. Ono što se tu
 događa, događa se u svakoj dobro uređenoj i srećnoj zajednici, naime – vla-
 dajuća klasa poistovećuje se sa uspesima zajednice. U svakom htenju reč je,
 prosto-naprosto, o naređivanju i pokoravanju na temelju – kako je već reče-
 no – društvenog sklopa sastavljenog od mnogih „duša“; stoga bi trebalo da
 filozof polaže pravo na uključivanje htenja po sebi u vidokrug morala, nai-
 me – morala shvaćenog kao učenje o odnosima vlasti, unutar kojih se poja-
 vljuje fenomen „života“.

20

Da pojedinačni filozofski pojmovi nisu nešto proizvoljno ili nešto što
 se samostalno razvija, već da izrastaju povezani i srodni jedni s drugima; da
 oni, ma koliko se tobože nenadno i samovoljno pojavljivali u istoriji mišlje-
 nja, ipak pripadaju nekakvom sistemu isto tako kao što sistemu pripadaju i
 svi članovi faune nekog od kontinenata – to napokon biva odano i činjeni-
 com da najrazličitiji filozofi stalno iznova ispunjavaju izvesne fundamen-
 talne sheme *moćnih* filozofija. Pod nevidljivom prisilom oni vazda iznova još
 jednom trče istom kružnom putanjom; ma koliko se oni svojim kritičkim ili
 sistematskim voljama osećali nezavisni jedni od drugih, nešto u njima vodi
 ih, nešto ih u određenom poretku goni jedne iza drugih – a to nešto je upra-
 vo urođena sistematika i srodnost njihovih pojmova. U stvari, njihovo mi-
 šljenje je kudikamo manje otkriće no što je prepoznavanje, sećanje, povra-
 tak, vraćanje kući – dalekom, prastarom, zajedničkom domaćinstvu duše, iz
 kojeg su nekad izrasli oni pojmovi: utoliko je i filozofiranje neka vrsta ata-
 vizma najvišeg reda. Neobična porodična sličnost između svakog indijskog,
 grčkog i nemačkog filozofiranja može se objasniti dosta jednostavno. Upra-
 vo tamo gde postoji jezička srodnost mora, zahvaljujući zajedničkoj filozofi-
 ji gramatike – imam u vidu nesvesnu vlast i vođenje uz pomoć jednakih gra-
 matičkih funkcija –od samog početka da bude sve pripremljeno za jednolik
 razvoj i sled filozofskih sistema; baš kao da izgleda da je put zaprečen za iz-
 vesne druge mogućnosti tumačenja sveta. Filozofi iz uralsko-altajskog jezič-
 kog područja (u kojem je pojam subjekta najslabije razvijen) gledaće – s ve-
 likom verovatnošću – drugačije „na svet“ i naći će se na stazama mišljenja,
 koje su drugačije negoli staze indogermanskih naroda i muslimana: čarolija

⁹ Uspeh, to sam ja. – *Prim. prev.*

određenih gramatičkih funkcija jeste, na kraju krajeva, čarolija *fizioloških* vrednosnih sudova i rasnih uslova.

Toliko za odbacivanje Lokove površnosti u odnosu na poreklo ideja.

21

*Causa sui*¹⁰ jeste najveća samoprotivrečnost koja je dosad izmišljena; to je neka vrsta logičkog silovanja i izopačenosti. Međutim, preterani čovekov ponos uspeo je da se duboko i strašno splete upravo s tom besmislicom. Zahtevanje „slobode volje“ u superlativnom metafizičkom smislu, koji nažalost još uvek vlada u glavama poluobučenih, zahtev da čovek sâm snosi potpunu i krajnju odgovornost za svoje postupke i da se nje rasterete Bog, svet, preci, slučaj i društvo – ne znači, naime, ništa manje do zahtev da se bude ona *causa sui* i da se čovek – držeći samog sebe za kosu – jednom više no minihauzenovskom drskošću prevuče iz baruštine ništavila u postojanje. Recimo, neko tako dokuči prostačku jednostavnost tog čuvenog pojma „slobodne volje“ i njega izbriše iz svoje glave, ja ga molim da u svom „prosvećivanju“ krene još jedan korak dalje, pa da iz svoje glave izbriše i suprotnost te strahotne koncepcije „slobodne volje“: imam u vidu „neslobodnu volju“ koja se svodi na zloupotrebu uzroka i posledice. Nema potrebe da se „uzrok“ i „posledica“ *postvaruju*, kao što to čine prirodnjaci (i onaj ko danas, poput njih, sve poprirodnuje u svom mišljenju), shodno vladajućoj mehanističkoj gluposti koja dopušta da se uzrok tišti i gura sve dok on „deluje“; „uzrokom“ i „posledicom“ treba se upravo služiti samo kao čistim *pojmovima*, to jest kao uobičajenim fikcijama, u cilju označavanja i sporazumevanja, a *ne* objašnjavanja. U onom „po sebi“ ne postoji ništa od „kauzalnih veza“, „nužnosti“, „psihološke neslobode“, tu *ne* sledi „posledica za uzrokom“ niti vlada kakav „zakon“. Mi sami smo ti što su izmislili uzroke, sled, zamenljivost, relativnost, prisilu, broj, zakon, slobodu, razlog i svrhu; i kad taj znakovni svet unosimo i uplićemo u stvari kao da on egzistira „po sebi“, mi još jednom postupamo kao što smo vazda i postupali, naime – *mitološki*. „Neslobodna volja“ jeste mitologija; u stvarnom životu reč je samo o *jakim* i *slabim* voljama.

Kad neki mislilac u svakoj „kauzalnoj povezanosti“ i „psihološkoj nužnosti“ oseća nešto od prisile, preke potrebe, neophodnosti pokoravanja, pritiska i neslobode – to je gotovo uvek simptom onoga što nedostaje njemu samom; posedovanje takvih osećanja izaziva podozrenje – osoba se odaje. Uopšte uzev, ako sam tačno uočio, „nesloboda volje“ kao problem

¹⁰ Nešto što je samo sebi uzrok. Izraz tradicionalno korišćen za Boga. – *Prim. prev.*

posmatra se sa dva potpuno suprotna stanovišta, no uvek na duboko *ličan* način: jedni neće ni po koju cenu da zanemare svoju „odgovornost“, verovanje u *sebe*, lično pravo na *svoje* zasluge (u tu grupu spadaju tašte rase); nasuprot njima, drugi ne žele da budu odgovorni ili krivi za bilo šta, i – zahvaljujući unutrašnjem samopreziru – teže da svoju odgovornost *svale* na nekog drugog. Ti drugi, kad pišu knjige, danas su obično na strani zločinaca; neka vrsta socijalističkog sažaljenja njihova je najprimamljivija odežda. I zacelo, fatalizam onih što su slabe volje čudno se ulepšava kad je u prilici da se pojavi kao „*la religion de la souffrance humaine*“¹¹: to je njegov „dobar ukus“.

22

Neka mi se oprostí kao starom filologu koji iz pakosti ne može da odustane od ukazivanja na rđave načine tumačenja; ali ona „zakonomernost u prirodi“, o kojoj vi, fizičari, govorite s takvim ponosom, kao da ona postoji samo zahvaljujući vašem tumačenju i lošoj „filologiji“, nije ni stanje stvari ni „tekst“, već je samo naivno-dobronamerna ispravka i izokretanje smisla, izokretanje kojim više no dovoljno izlazite u susret demokratskim instinktima moderne duše! „Svuda jednakost pred zakonom; u tom pogledu priroda nije ni drugačija ni bolja od nas“ – divan primer skrivene misli u kojoj se opet preodeveno nalazi ne samo plebejsko neprijateljstvo prema svemu povlašćenom i autoritativnom, već i drugačiji, pročišćeniji ateizam. „*Ni dieu, ni maître*“¹² – to je ono što vi takođe želite; pa zato: „Živeo prirodni zakon!“ – zar ne? Ali, kao što je rečeno, to je tumačenje a ne tekst; i mogao bi doći neko ko će – sa suprotnim namerama i načinima tumačenja – umeti da iz iste prirode i istih pojava pročita tiransko-bezobzirno i neumoljivo sprovođenje zahteva moći – tumač koji bi bezizuzetne i bezuslovne aspekte celokupne „volje za moć“ tako živo naslikao da bi gotovo svaka reč pa i reč „tiranija“ najzad izgledala neupotrebljiva ili već kao slaba i blaga metafora – izgledala bi suviše ljudski; ipak bi on završio time što bi o ovom svetu tvrdio isto što i vi tvrdite, naime – da ima „nužan“ i „proračunljiv“ tok, no *ne* zato što u njemu vladaju zakoni, već zato što oni potpuno *nedostaju*, te svaka moć u svakom trenutku izvlači svoj krajnji zaključak. Recimo da je i ovo samo tumačenje – vi ćete se dovoljno razljutiti da uputite taj prekor? – pa šta, utoliko bolje.

¹¹ Religija ljudske patnje. – *Prim. prev.*

¹² Ni Bog ni gospodar. – *Prim. prev.*

23

Dosadašnja celokupna psihologija bila je zaglibljena u moralnim predrasudama i strahovanjima; ona se nije odvažila da se spusti u dubinu. Shvati ti psihologiju kao morfologiju i *učenje o razvoju volje za moć*, kao što je ja shvatam – to još niko čak ni u svojim mislima nije pokušao, ukoliko je dopušteno da se u onome što je dosad napisano spozna simptom onoga što se dosad prećutkivalo. Snaga moralnih predrasuda prodrla je duboko u najduhovniji, prividno najhladniji i najbezuslovniji svet, i – kao što se samo po sebi razume – počela da deluje na poguban, sputavajući, zaslepljujući i izvitoperujući način. Jedna zbilja fizio-psihologija treba da se nadmeće s nesvesnim otporima u istraživačevom srcu, ona ima „srce“ protiv sebe: već učenje o uzajamnoj uslovljenosti „dobrih“ i „rđavih“ nagona izaziva (poput pročišćenije moralnosti) bol i averziju u još snažnoj i krepkoj savesti; to u još većoj meri važi za učenje o izvodljivosti svih dobrih nagona iz rđavih. No pretpostavimo da neko afekte mržnje, zavisti, gramzivosti i vlastoljubivosti shvata kao uslove života, kao nešto što mora – načelno i suštinski – biti prisutno u opštoj ekonomiji življenja i što se – prema tome – mora podsticati ako se i život podstiče – on će od takvog gledanja na stvari patiti kao od kakve duševne bolesti. A ipak i ta hipoteza nije ni izdaleka najmučnija i najčudnija u ovom golemom, gotovo još novom carstvu opasnih saznanja; zaista, postoji stotinu valjanih razloga što se od tog carstva drži daleko svako ko to – *može!* S druge strane, ako svojim brodom u njega zalutamo, pa dobro! tad svojski stisnimo zube! Otvorimo oči! Čvrsto držimo kormilo! Mi plovimo *preko* morala i možda pri tom, odvažujući se na putovanje u tom pravcu, drobimo i razaramo svoje sopstvene ostatke moralnosti – ali šta zavisi od *nas!* Nikad se još odvažnim putnicima i pustolovima nije otvorio *dublji svet* uvida, pa će psiholog koji tako „prinosi žrtvu“ – to *nije sacrificio dell intelletto*¹³, naprotiv! – smeti da u najmanju ruku zatraži da se psihologija opet prizna kao kraljica nauka, za čiju službu i pripremu ostale nauke i postoje. Jer psihologija je sada opet put ka temeljnim problemima.

¹³ Žrtvovanje razuma. – *Prim. prev.*

Fridrih Niče
S ONE STRANE DOBRA I ZLA

GENEALOGIJA MORALA

S nemačkog preveo
Božidar Zec

Za izdavača
Dijana Dereta

Glavni urednik
Aleksandar Šurbatović

Likovno-grafička oprema
Marina Slavković

Treće DERETINO izdanje

ISBN 978-86-6457-062-6

Tiraž
1000 primeraka

Beograd 2016.

Izdavač / Štampa / Plasman

DERETA doo

Vladimira Rolovića 94a, 11030 Beograd

tel./faks: 011 23 99 077, 23 99 078

w w w . d e r e t a . r s

Knjižare DERETA

Knez Mihailova 46, tel: 011 26 27 934, 30 33 503

Banovo brdo, Dostojevskog 7, tel: 011 30 58 707, 35 56 445

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

14 Ниче Ф.
17.022
101

НИЧЕ, Фридрих, 1844–1900

S one strane dobra i zla ; Genealogija morala / Fridrih Niče ; s nemačkog preveo Božidar Zec. – 3. Deretino izd. – Beograd : Dereta, 2016 (Beograd : Dereta). – 276 str. ; 21 cm. – (Izabrana dela / Fridrih Niče)

Prevodi delâ: 1. Jenseits von Gut und Böse ; 2. Zur Genealogie der Moral / Friedrich Nietzsche. – Na nasl. str.: 1886–1887. – Tiraž 1.000.

ISBN 978-86-6457-062-6

1. Ниче, Фридрих: Genealogija morala

а) Морал б) Филозофија

COBISS.SR-ID 223572492